

מילים חמות/צפות - הגדרות
עבור כותבי יחידות לימוד לחטיבת ביניים

הגדרה	מילה חמה/צפה
חזרה מרובה על מילה, או צירוף מילים, או שורש לשוני ברצף פסוקים. החזרה היא בעלת משמעות ומדגישה רעיון מרכזי ברצף הפסוקים. לעתים ניתן לזהות מילה מנחה החוזרת בכפולות של שבע.	מילה מנחה
מבנה של טור, שבו חוזר הכתוב על רעיון ומביעו בעזרת מילים שונות. בלשון הפרשנים: הטעם כפול; כפל העניין במילים שונות. הצעתי: מבנה של שתי צלעות (בדרך כלל אך לעיתים יותר) המקיימות ביניהם יחס של חזרה על פי רוב במילים שונות, השלמה או ניגוד. תקבולת בה מתקיימת חזרה מכונה בפרשנות טעם כפול; כפל העניין במילים שונות. התקבולת מצויה בעיקר בשירה המקראית ובנבואה	תקבולת
דמיון תוכני או לשוני בין מעשה לתוצאה, המבטא פעמים רבות את ההשגחה המדויקת של ה' בעולמו.	מידה כנגד מידה
ריכוז חריג של פעלים בפסוק או ברצף של פסוקים, שניתן ללמוד ממנו על הדינמיות של הדמות/ות הפועלת/ות.	משפט דינמי / ריבוי פעלים
שאלה, שהתשובה עליה מובנת מאליה. בלשון הפרשנים היא מכונה תמיהה קיימת.	שאלה רטורית / תמיהה קיימת
סדר הדרגתי מבחינת העניין או הצורה בכתובים. הצעתי: סידור הפסוק מן המעט למרובה/ הטוב לרע וכדו'. הסידור יכול להתבטא בתוכן או בצורה (מספר מלים גדל/ קטן וכדו')	הדרגתיות
המחשת תכונה, פעולה, יחס, באמצעות השוואת שני דברים מתחומים שונים. את הדימוי נזהה בדרך-כלל ע"י כ"ף הדימוי או המילה "כמו".	דימוי
לעתים קרובות מצטרף לדימויים המקראיים האמצעי הסגנוני של ההגזמה. ההגזמה היא ציור לשוני, שמגמתו לעורר רושם. בלשון הפרשנים הוא מכונה: הפלגה, לשון הבאי . הצעתי: ציור לשוני שחורג מתיאור המציאות הממשית ומגמתו לעורר רושם. בלשון הפרשנים הוא מכונה: הפלגה, לשון הבאי .	הגזמה
תיבה או מספר תיבות, שניתנת להן משמעות שונה ממובנן הרגיל. זהו סוג של דימוי, היוצר זהות משתמעת בין שני דברים שונים. הזיהוי נעשה ללא כ"ף הדמיון או מלת השוואה אחרת. המטאפורה מעבירה תכונות או תופעות מתחום אחד לתחום אחר, כמו: מן האדם אל החי, מהצומח לדומם וכיו"ב.	השאלה (מטאפורה)
מקרה מיוחד של מטאפורה בה מייחסים תכונות אנוש למי שאינו אדם.	האנשה
המקצב נוצר ע"י ארגון של האורך, ההטעמה או הגובה של הצלילים. בסיפור בתנ"ך המקצב הוא בדרך-כלל בלתי-שקול ובלתי-סדיר, ואילו בשירה שבתנ"ך המקצב הוא שקול וסדיר, והוא מוגדר	מקצב

משקל. המשקל בשירה נקבע ע"י מספר ההברות ומספר ההטעמות.	
הצעת: מקצב הנוצר ע"י ארגון של האורך, ההטעמה או הגובה של הצלילים בפסוק. המקצב בסיפור המקראי הוא על פי רוב בלתי-שקול ובלתי-סדור. בשירה בתנ"ך המקצב הוא שקול וסדור, והוא מכונה משקל. המשקל בשירה נקבע ע"י מספר ההברות ומספר ההטעמות.	
משחק מילים, שנוצר מדמיון בעיצורים ובצלילים.	לשון נופל על לשון
פירוש שמתחשב בחוקי השפה והלשון (דקדוק, תחביר); אינו חורג מהקשר של הכתוב; מתחשב בנוהג שבעולם (הולם את חוקי הטבע או את סדרי החברה המקובלים); עומד במבחן הסבירות וההיגיון של הסיפור.	פשט
פירוש שאינו מתחשב בחוקי השפה והלשון (דקדוק, תחביר); או חורג מהקשר של הכתוב; או אינו מתחשב בנוהג שבעולם (הולם את חוקי הטבע או את סדרי החברה המקובלים); או אינו עומד במבחן הסבירות וההיגיון של הסיפור.	דרש
הפירוש על דרך הפשט זהה למשמעות המילולית של הכתוב, שהיא המשמעות המילונית הראשונה שלו.	פשטו כמשמעו
הפירוש המילוני הראשון, המשמעות השכיחה ביותר של המילה	כמשמעו
הפירוש, המשמעות, ההסבר	הטעם
הפירוש של המילה מתאים לפירוש המילה לפי תרגום המקרא לארמית של אונקלוס על התורה; או לתרגום יונתן על הנביאים; או התרגום לכתובים.	כתרגומו
הפרשן סובר שיש לקרוא את הכתוב כמשפט שאלה ולא כמשפט חיווי.	בתמיהה, לשון תמיהה
מלה אחת או מספר מילים, שנראות לנו לכאורה כחסרות ערך מבחינת התוכן. פעמים רבות הן משמשות נקודת מוצא לפרשנות על דרך הדרש.	ייתור
סדר מילים שחורג מן הסדר המקובל בתנ"ך.	סדר מילים חריג
פרשנים וחיבורים עם פירושים	
תרגום ארמי לתורה המיוחס לאונקלוס הגר שחי בימי המשנה. התרגום עצמו נערך מאוחר יותר בבבל בימי התלמוד. תרגום אונקלוס התקבל על ידי חכמי ישראל כתרגום מוסמך, ונוהגים ללמוד אותו בשבתות לצד לימוד פרשת השבוע "שנים מקרא ואחד תרגום".	תרגום אונקלוס
תרגום לארמית ארץ-ישראלית של הנביאים, המיוחס לתנא יונתן בן עוזיאל ונערך בארץ ישראל בימי התלמוד. בנוסף על התרגום המילולי הוא מכיל הרחבות פרשניות רבות של חז"ל.	תרגום יונתן
חיבור תנאי המיוחס לר' יוסי בר חלפתא, שחי בימי המשנה, העוסק בהיבטים כרונולוגיים של התנ"ך. החיבור יוצר ציר כרונולוגי רציף מחומש בראשית ועד סוף התנ"ך.	סדר עולם
חיבור פרשני של חז"ל מתקופת התנאים (ימי המשנה) על חומש שמות.	מכילתא
חיבור פרשני של חז"ל מתקופת התנאים (ימי המשנה) על חומש במדבר.	ספרי במדבר
חיבור פרשני של חז"ל מתקופת התנאים (ימי המשנה) על חומש דברים.	ספרי דברים
חיבור פרשני של חז"ל מתקופת התנאים (ימי המשנה) על חומש ויקרא.	ספרא/תורת כהנים

פסיקתא דרב כהנא	חיבור מימי האמוראים (ימי התלמוד) הכולל פרשנות ודרשות של חז"ל ומסודר על פי סדר קריאות בתורה ובהפטרה למועדים.
מדרש רבה	עשרה חיבורים שונים של חז"ל מימי התלמוד ומימי הגאונים הכוללים פרשנות ודרשות. על חמשת חומשי תורה (בראשית רבה, שמות רבה וכד'), ועל חמש המגילות (שיר השירים רבה, איכה רבה וכד').
מדרש תנחומא	חיבורים מדרשיים על חמשת חומשי תורה, מימי הגאונים, הכוללים פרשנות ודרשות של חז"ל.
פסיקתא רבתי	חיבור מימי הגאונים הכולל פרשנות ודרשות של חז"ל ומסודר על פי סדר קריאות בתורה ובהפטרה למועדים
פרקי דרבי אליעזר	מדרש על התורה, המיוחס לר' אליעזר בן הורקנוס, שחי בימי המשנה. הוא נערך בתקופת הגאונים, ומכיל פירושים רבים של חז"ל לתנ"ך.
רס"ג	ר' סעדיה גאון, יליד מצרים שחי בבבל (882-942). ראש ישיבת סורא וראש לחכמי ישראל בימיו. כתב פירושים לחלק גדול מספרי התנ"ך. התרגום שלו לערבית של התורה "התפסיר" נחשב תרגום מוסמך. הוא כתב ספרות ענפה בהלכה ובמחשבה. בחיבורו הגדול "אמונות ודעות" מתמודד רס"ג עם שאלות אמונה. מגדולי הלוחמים בקראים ובפרשנותם.
מנחם בן סרוק/המחברת	חי בספרד בזמן תור הזהב (910-970 לערך). היה בלשן וכתב את "המחברת", שהיא מילון עברי-עברי לעברית המקראית. במילון הזה השתמשו רבים מפרשני התנ"ך ובראשם רש"י.
דונש בן לברט	נולד במרוקו, למד אצל רס"ג בבבל, ובבגרותו פעל בספרד (920-990 לערך). יצא כנגד "המחברת" של מנחם בן סרוק, והיה הבלשן הראשון העברי שהבחין בין פועל עומד (הפעולה נסבה על הפועל) לבין פועל יוצא (הפעולה נעשית על אחר).
רש"י	ר' שלמה יצחקי, חי בטרואה שבצרפת בין השנים (1040-1105) ועמד בראש בית המדרש. נחשב לגדול פרשני התנ"ך - פרשנתדא - ופירושו לתורה היה הספר העברי הראשון שנדפס.. רש"י כתב גם פירוש לרוב מסכתות התלמוד הבבלי, ובנוסף לכך ספרי הלכה ומנהג.
מהר"י קרא	רבי יוסף קרא - תלמיד-חבר של רש"י, למד בבית המדרש בטרואה שבצרפת (1050-1130 לערך). נחשבים לאחד ממייסדי הפרשנות על דרך הפשט בצרפת.
רשב"ם	רבי שמואל בן מאיר - רשב"ם, חי בצרפת והיה נכדו ותלמידו של רש"י (1080-1160 לערך). כתב פירושים לתורה ולתלמוד, ונחשב לאחד מבעלי התוספות (חכמי ישראל שחיו באשכנז ובצרפת בימי הביניים ועסקו בפירוש התלמוד). פירושו לתורה מצטיין בנטייה לדרך הפשט. אחד ממאפייני דרכו הפרשנית היא ההתחשבות ב"דרך ארץ" - סדרי החברה המקובלים.
חזקוני	רבי חזקיה בן מנחם - חזקוני, חי בצרפת (מאה 13). קשור לתלמידי רש"י ובעל נטייה לפרש על דרך הפשט. בפירושו לתורה הוא מתאפיין בנטייה להתחשב בריאליה.
ראב"ע	רבי אברהם אבן עזרא - ראב"ע (1089-1164). נולד בספרד המוסלמית בתקופת תור הזהב של יהודי ספרד ונאלץ רוב ימיו לנדוד, תחילה לצפון אפריקה ולאחר מכן לאירופה, שם נפטר. כתב כמה פעמים את פירושו לתורה, ולכן יש לו פירוש ארוך ופירוש קצר. פירושו

	מצטיין בחתירה להבנת הכתוב על פי הפשט, בפרט על פי חוקי הדקדוק וההגיון.
רמב"ן	רבי משה בן נחמן - רמב"ן (1194-1270), חי בגירונה שבספרד בתקופת תור הזהב. נחשב אחד מגדולי הראשונים בימי הביניים. כתב פירושים לתנ"ך ולתלמוד, ספרי אמונה ועוד. היה בין הפרשנים הראשונים שהעלו על הכתב פירושים לתורה על פי תורת הסוד ("על דרך האמת"). בעקבות נצחוננו בוויכוח בין-דתי שהתקיים בברצלונה (1263) נאלץ לעזוב את ספרד ועלה לארץ ישראל, בה חידש את היישוב היהודי בירושלים ובה נפטר.
רד"ק	רבי דוד קמחי - רד"ק, נולד בספרד וחי בפרובנס שבדרום צרפת (1160-1235). מגדולי פרשני התנ"ך, עסק רבות גם בדקדוק של השפה העברית (כתב את ספר המכלול). בפירושו הוא מרבה לצטט מדרשי חז"ל לצד פירושים על דרך הפשט. במהלך פירושו הוא ציטט מפירושיהם של אביו ואחיו הגדול (ר' משה קמחי).
רלב"ג	רבי לוי בן גרשום - רלב"ג, חי בפרובנס שבדרום פרובנס (1288-1344). בפירושו לתנ"ך שילב בין פרשנות רעיונית-פילוסופית, מסורות התורה שבעל פה ופשטות הכתובים. רלב"ג הוסיף לפירושו "תועלות" בהן הוא מציג תובנות ומסקנות, המתאימות לכל נפש, בתחומי האמונות והמידות. עסק באסטרונומיה ובמתמטיקה והמצאותיו הטכנולוגיות נחשבות פורצות דרך.
עקידת יצחק	רבי יצחק עראמה בעל "עקדת יצחק", היה מחכמי ספרד בזמן הגירוש, נדד לפורטוגל ואח"כ לאיטליה (1420-1494). בחיבורו "עקידת יצחק", מובאות דרשות, על פי סדר פרשות השבוע, המתאפיינות במגמה פילוסופית. העיסוק ההגותי בא לחזק את בני קהילתו שחיו בלחץ דתי קשה מנשוא.
אברבנאל	דון יצחק אברבנאל, חי בפורטוגל, בספרד ובנאפולי שבאיטליה, ובכל מקום שימש כשר האוצר של הממלכה, ופעל ללא לאות להגן על אחיו, בפרט אל מול גזירות הגירוש (1437-1508). בפירושו לתנ"ך הוא התייחס לפירושים רבים שקדמו לו ונכתבו על ידי גדולי ישראל, כמו גם פרשנות שנכתבה בידי נכרים ודברי פילוסופיה. לפני כל פרק הוא הציג שאלות העולות מתוכן הכתוב, והוא ענה עליהן במהלך פירושו לפסוקים.
ספורנו	רבי עובדיה ספורנו, חי בתקופת הרנסנס באיטליה (1470-1550) ושימש גם כרופא. בפירושו לתנ"ך ניכרת השכלתו המדעית וידיעותיו ברפואה.
אלשיך	רבי משה אלשיך (האלשיך הקדוש), א"י (1508-1593 לערך). פירושו לתורה מכונה "תורת משה". פירושו לנביאים מכונה "מראות הצובאות". בפירושו יש עיבוד של דרשות שנשא בנושאים שונים, ויש בהם לצד פירושים על דרך הפשט גם פירושים מדרשיים ופירושים על פי תורת הסוד.
הכלי יקר	ר' שלמה אפרים מלונטשיץ, בעל הפירוש לתורה "הכלי יקר", פולין (1550-1619). בפירושו

	יש עיבוד לדרשות שנשא בנושאים שונים. מתייחס לפרשני המקרא הראשונים שקדמו לו, ומביא מגוון של דרכי פירוש: הפשט, הדרש, הרמז והסוד. בפירושו על דרך הפשט נתן דעתו לסגנון הכתובים וסדרם.
מצודת דוד / מצודת ציון	ר' דוד אלטשולר ובנו ר' הלל אלטשולר, מחברי "מצודת דוד" (פירוש התוכן) ו"מצודת ציון" (פירוש המילים), פולין-פראג (המאה ה-17-18). פירושיהם לנ"ך הם פירושים על דרך הפשט, ומבוססים בעיקר על פירוש רד"ק. הם הפכו לפירושים פופולריים ונדפסו במהדורות שונות של "מקראות גדולות".
אור החיים	רבי חיים בן עטר, מחבר הפירוש לתורה "אור החיים" (ומכונה "אור החיים הקדוש"), מרוקו-ארץ ישראל (1696-1743). בפירושו מובאים גם פירושים על דרך הפשט, אבל המאפיין המרכזי שלו הוא השימוש בתורת הקבלה.
שד"ל	שמואל דוד לוצאטו - שד"ל, איטליה (1800-1865). פרשן מן העת החדשה שהשתייך לתנועת ההשכלה אך נלחם בתנועה הרפורמית ושמר תורה ומצוות. נחשב פרשן על דרך הפשט, והתמודד בדרכים שונות עם תפיסות מחקריות חדשות שהיו קיימות בימיו.
הרש"ר הירש	רבי שמשון רפאל הירש - רש"ר הירש, גרמניה (1808-1888). פרשן מן העת החדשה, גדול רבני גרמניה בתקופתו ומייסד האסכולה של "תורה עם דרך ארץ". היה עסוק בפולמוסים רוחניים וחברתיים שקרעו את הקהילות היהודיות. בפירושו לתורה ולתהילים הוא מרבה לעסוק בהיבטים הקשורים לחינוך ולאמונה.
מלבי"ם	רבי מאיר ליבוש, מזרח ומרכז אירופה (1809-1879). בפירושו לתורה הוא עמד על הקשר שבין פשט הכתובים למדרשי ההלכה. בפירושו על סיפורי התנ"ך והשירה המקראית הוא התנגד לתפיסת פרשני הפשט לפיה יש מקומות בהם "כפל העניין במילים שוות". לדבריו לכל חזרה בכתוב יש משמעות. בדומה לאברבנאל, גם הוא מקדים לכל פרק מספר שאלות, ועונה עליהן במהלך הפירוש.
העמק דבר	רבי נפתלי צבי יהודה ברלין - הנצי"ב מוולוז'ין, ליטא (1817-1893) ראש ישיבת וולוז'ין. בעל הפירושים "העמק דבר", "הרחב דבר", המבוססים על שיעורו היומי הקבוע בישיבה בפרקי פרשת שבוע.
רד"צ הופמן	רבי דוד צבי הופמן - רד"צ הופמן, גרמניה (1843-1921). היה ראש בית המדרש לרבנים וממשיך דרכו של רש"ר הירש "תורה עם דרך ארץ". בפירושו לתורה הוא התעמת עם ביקורת המקרא וניסה לקרקע את מסקנותיה.
הראי"ה קוק	ר' אברהם יצחק הכהן (הראי"ה) קוק, ליטא-ארץ ישראל (1865-1935). היה הרב הראשי האשכנזי הראשון בארץ ישראל, גדול הדור, ששלט בכל חלקי התורה. הוא נחשב לאחד ממייסדי הציונות הדתית. בהגותו ובמנהיגותו, הוא ראה בשינויי העומק של ה-20 ובפרט בתנועה הציונית ובחידוש היישוב היהודי בארץ את פעמיה של הגאולה.
הרב דב יוסף סולובייצ'יק	הרב יוסף דב (הרי"ד) סולובייצ'יק, ארה"ב (1903-1993). מגדולי היהדות האורתודוקסית בארה"ב במאה ה-20 וממנהיגי תנועת "המזרחי" המזוהה עם הציונות הדתית. כתב ספרי הלכה ומחשבה בהם עסק במשמעותה הדתית של מדינת ישראל, לצד עיון בסוגיות מקראיות וסוגיות אחרות. בספריו יש שימוש בתפיסות פילוסופיות מודרניות (כמו האקזיסטנציאליזם - הפילוסופיה הקיומית).

נחמה ליבוביץ'	פרופסור נחמה ליבוביץ', לטביה-ארץ ישראל (1905-1997). מורה דגולה לתנ"ך, שכתבה עיונים פרשניים רבים לתורה ולנביאים. היא ניסחה מחדש דרכים להבנת הכתובים ופירושיהם והפיצה אותן בקהלים רבים. היא זכתה על מפעלה החינוכי והספרותי בפרס ישראל.
שפת אמת	
מהר"ל	